

Examen HAVO

2021

tijdvak 3
dinsdag 6 juli
13.30 - 16.00 uur

tekenen, handvaardigheid, textiele vormgeving

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 33 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 66 punten te behalen.

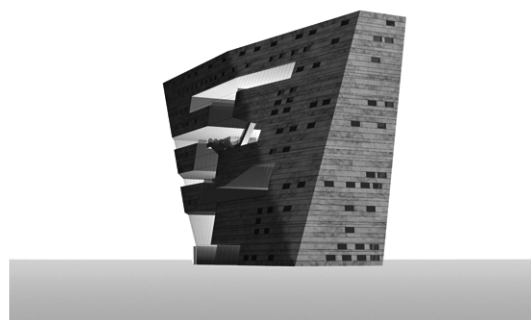
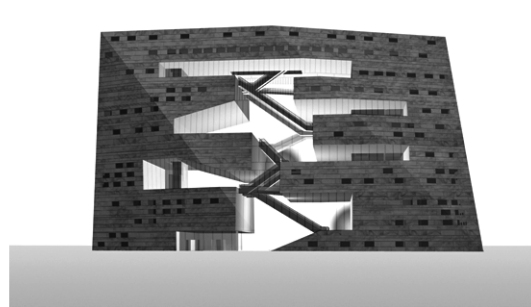
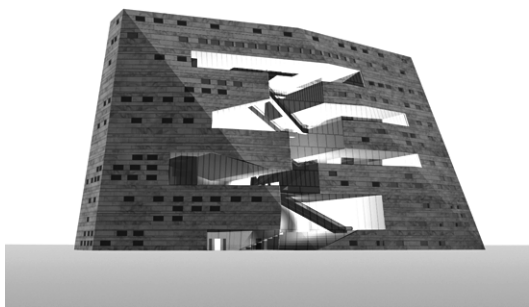
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Vragen bij afbeelding 1 tot en met 9

figuur 1

In 2006 werd door de gemeente Groningen een prijsvraag uitgeschreven voor het ontwerp van het Groninger Forum, een centrum voor informatie, cultuur en geschiedenis. Het Forum, dat onder meer een bibliotheek, expositieruimtes en een bioscoop zou moeten huisvesten, moest een opvallend gebouw worden, dat de aantrekkingskracht van de stad zou vergroten.

De gemeente nodigde zeven beroemde architecten uit om een ontwerp te maken. Hun ontwerpen werden gedurende enkele weken tentoongesteld.

Op afbeelding 1 en 2 zie je de inzending van het Londense architectenbureau *Foreign Office*. Afbeelding 1 is een computerontwerp, afbeelding 2 een maquette.

Het gebouw kreeg al snel de bijnaam 'moskee', omdat het doet denken aan oosterse architectuur.

2p 1 Noem twee aspecten waardoor het gebouw oosters aandoet.

De gevel heeft een patroon dat systematisch is geordend, maar die regelmaat wordt speels doorbroken.

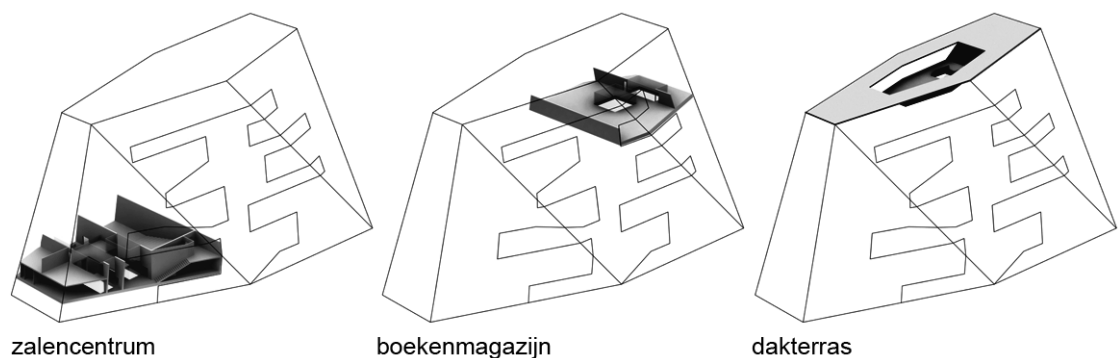
3p 2 Noem drie manieren waarop de regelmaat wordt doorbroken.

Op afbeelding 3 en 4 zie je de inzending van het Amsterdamse bureau *NL Architects*.

Figuur 1 op de pagina hiernaast toont verschillende aanzichten van de gevels.

Op figuur 2 hieronder zie je enkele etages.

figuur 2

Midden in het gebouw bevindt zich een open ruimte, het atrium. Je kunt van daaruit op alle etages komen en ook op het dak, waar je uitzicht hebt over de hele stad.

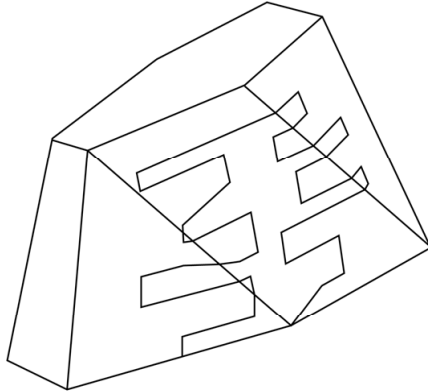
Dit atrium versterkt het openbare karakter van het gebouw.

1p 3 Leg dit uit.

Bekijk afbeelding 3 en 4, figuur 1 en figuur 3.

Op figuur 1 op pagina 2 zie je hoe de contour van het gebouw verandert als je eromheen loopt. Dat was precies wat de ontwerpers wilden. Vanuit elk standpunt krijgt het een andere vorm. Het aanzicht op afbeelding 3 zie je bijvoorbeeld als je op de pijl staat in figuur 3 hieronder.

figuur 3

- 2p **4** Leg uit hoe het komt dat het gebouw zulke uiteenlopende aanzichten heeft.
Betrek twee aspecten van de vorm in je antwoord.

Op afbeelding 5 en 6 zie je het voorstel van het Amsterdamse architectenbureau *UN Studio*.

Afbeelding 7 toont een detail van de voorgevel.

Bekijk afbeelding 5, 6 en 7.

Ook dit ontwerp is spectaculair. Dat geldt vooral voor het prominente deel aan het plein. De traditionele manier waarop gevels worden vormgegeven is hier helemaal losgelaten.

- 3p **5** Noem drie aspecten waaruit dat blijkt.

Het ontwerp op afbeelding 6 is typerend voor een stroming in de architectuur.

- 1p **6** Geef aan tot welke stroming het ontwerp op afbeelding 6 gerekend moet worden.

Op afbeelding 8 en 9 zie je het ontwerp van de Irakese architecte Zaha Hadid. Hadid tilt het gebouw boven de stad uit. Het staat op kolommen die hoger zijn dan de daken. Het zou op die manier deel uitmaken van de skyline van Groningen: een baken dat iedereen herkent.

Bekijk afbeelding 8 en 9.

Het ontwerp kreeg een bijnaam: het werd 'ruimteschip' genoemd.

- 2p 7 Bespreek twee aspecten waardoor het gebouw associaties met science-fiction oproept.

Via internet mochten de bewoners van Groningen een top 3 insturen met hun favoriete ontwerpen. Het ontwerp op afbeelding 3 en 4 van *NL Architects* werd zowel door het publiek als door een vakjury tot winnaar uitgeroepen. Ook de gemeenteraad koos unaniem dit ontwerp.

Een journalist van Het Dagblad van het Noorden schreef dat het 'meest behoudende ontwerp' had gewonnen.

- 1p 8 Ben je het eens met de visie van deze journalist? Geef een argument voor je antwoord.

Dubbelportretten

Vragen bij afbeelding 10 en 11

Op afbeelding 10 zie je twee portretten, die omstreeks 1482 zijn geschilderd door de Italiaanse kunstenaar Piero di Cosimo.

Vasari, een tijdgenoot van Piero die de levens van kunstenaars in de renaissance beschreef, noemde Piero "een zeer voortreffelijk schilder naar het leven" en merkte op dat bovengenoemde portretten "van een sprekende gelijkenis" zijn.

Bekijk afbeelding 10.

De beide mannen zijn heel natuurgetrouw weergegeven, met duidelijke individuele kenmerken. Zo heeft bijvoorbeeld de man rechts zeer specifieke gelaatstrekken: een kromme neus en een vooruitstekende kin.

- 4p 9 Geef van **elk portret** nog twee van zulke voorbeelden.

De schilder wil de indruk wekken dat beide mannen gelijktijdig en samen in een en dezelfde ruimte geschilderd zijn. Toch is dat niet zo. Eerst werd de man op het linker schilderij geportretteerd. Zijn vader, die je op het rechter schilderij ziet, is pas enkele maanden later geschilderd, nadat hij al gestorven was, waarschijnlijk naar een eerder gemaakte tekening.

Hoewel Piero moeite deed om van beide portretten één geheel te maken, kun je toch zien dat het hier om twee afzonderlijke schilderijen gaat. Beide hebben bijvoorbeeld een eigen kader.

- 2p **10** Geef nog twee voorbeelden waaruit je kunt afleiden dat het twee afzonderlijke schilderijen zijn.

Vader en zoon waren bekende architecten. De zoon was daarnaast ook beeldhouwer en militair ingenieur. De vader was tevens musicus. Deze veelzijdigheid beantwoordt aan een bepaald renaissance-ideaal.

- 1p **11** Leg uit bij welk renaissance-ideaal deze veelzijdigheid past.

De voorwerpen op de voorgrond, zoals de passer en de bladmuziek, verwijzen niet alleen naar een specifiek beroep of een specifieke vaardigheid. Kunsthistorici zien hierin ook een verwijzing naar het streven naar harmonie in de renaissance.

- 1p **12** Geef een argument dat deze zienswijze ondersteunt.

In de renaissance verandert de status van de kunstenaar ten opzichte van de periode daarvoor. De portretten op afbeelding 10 bewijzen dit.

- 2p **13** Geef met twee voorbeelden aan waaruit je die veranderde status van de kunstenaar kunt afleiden.

Op afbeelding 11 zie je twee samengevoegde portretten die de Oostenrijkse kunstenaar Oskar Kokoschka schilderde in 1919. Links zie je de typograaf Hans Mardersteig en rechts zijn vriend de kunsthistoricus Carl Georg Heise.

Bekijk afbeelding 11.

Hoewel Kokoschka de twee mannen in afzonderlijke kaders weergeeft, laat hij toch zien dat de mannen gerelateerd zijn aan elkaar.

- 2p **14** Noem twee aspecten van de voorstelling waaruit je dat kunt afleiden.

Kokoschka probeert in een portret "het innerlijk te vinden".

- 1p **15** Tot welke kunststroming wordt het schilderij op afbeelding 11 gerekend?

Kokoschka benadrukt in het portret van Mardersteig (links) diens introverte, verlegen karakter en in het portret van Heise diens extraverte karakter.

- 4p 16 Beschrijf voor elk portret waaruit je het genoemde karakter kunt afleiden. Doe dit aan de hand van een aspect van de **voorstelling** en een aspect van de **vormgeving**.

De portretten op afbeelding 10 en 11 zijn beide in olieverf geschilderd. Di Cosimo en Kokoschka benutten elk een andere eigenschap van olieverf.

- 2p 17 Geef voor beide kunstenaars aan welke eigenschap van olieverf ze hebben benut. Geef steeds aan welk effect ermee is bereikt.

Kokoschka schilderde veel portretten. In kunstenaarskringen oogste hij veel bewondering, maar bij het grote publiek was hij niet populair.

- 2p 18 Verklaar dit verschil in waardering.

Beelden op straat

Vragen bij afbeelding 12 tot en met 16

Op figuur 4 hieronder zie je de Duitse kunstenaar Stephan Balkenhol aan het werk in zijn atelier. Hij legt de laatste hand aan een beeld.

figuur 4

Uit de foto kun je afleiden hoe dit beeld technisch tot stand is gekomen.

- 2p 19 Leg in drie stappen uit hoe dit beeld is gemaakt.

Op afbeelding 12 zie je een vergelijkbare kop en op afbeelding 13 zie je een ander beeld van Balkenhol. Het zijn geen portretten van specifieke personen. De figuren van Balkenhol zijn altijd doorsnee-mensen, gewone mannen die iedereen zouden kunnen voorstellen.

3p 20 Noem drie aspecten van de beelden die bijdragen aan deze indruk.

Op figuur 5 zie je de kop van afbeelding 12 zoals hij in een galerie te zien was.

figuur 5

In 1992 werd de kop tijdelijk in het centrum van Londen geëxposeerd. In de rivier de Theems staan nog rode pijlers van een oude brug. Op afbeelding 12 zie je hoe de pijlers als sokkel dienden voor het beeld van Balkenhol.

Je zou kunnen zeggen dat deze speciale buitenlocatie een betere plaats is om het beeld tentoon te stellen dan een museumzaal of galerie.

4p 21 Geef twee argumenten die deze bewering ondersteunen.
Geef daarna twee argumenten voor het tegendeel.

Op afbeelding 14 zie je een bushalte die de Tsjechische kunstenaar David Cerny in 2005 maakte voor de stad Liberec. Afbeelding 15 is een detail. De kop die je op het detail ziet is – in tegenstelling tot die van Balkenhol – wél een portret: het stelt een nazipoliticus voor die in Liberec is geboren.

Cerny's bushalte kan vervreemdend genoemd worden.

2p **22** Noem twee manieren waarop in dit werk vervreemding wordt opgeroepen.

Cerny rekent hier af met een gehaat politicus. Zijn bushalte kan als een negatief monument worden beschouwd, een schandpaal, een 'anti-monument'.

2p **23** Geef twee argumenten waarom het werk zo kan worden opgevat.

Op afbeelding 16 zie je het monument voor de vermoorde Nederlandse filmregisseur Theo van Gogh, dat Jeroen Henneman in 2006 maakte. *De Schreeuw* is 4,5 meter hoog en bestaat uit zes delen roestvrij staal.

Henneman noemt het beeld "een staande tekening".

2p **24** Noem twee kenmerken waardoor het beeld op een tekening lijkt.

Theo van Gogh was een spraakmakend filmregisseur en columnist. Het beeld van Henneman heeft verschillende betekenislagen. Het kan gezien worden als een monument voor de vrijheid van meningsuiting. Maar het verwijst tevens naar de moord en naar het feit dat Van Gogh films maakte.

3p **25** Leg uit op welke manier het beeld op afbeelding 16 zowel

- de moord op Van Gogh
- als zijn beroep van filmregisseur
- als de vrijheid van meningsuiting verbeeldt.

De beelden op afbeelding 14 en 16 zijn beide gemaakt ter nagedachtenis aan een persoon. Beide beelden kun je als een statement opvatten: op een kunstzinnige manier wordt iets verteld over de persoon en het bijbehorende verhaal.

2p **26** Welk van deze beelden vind je krachtiger als artistiek statement?

Vragen bij afbeelding 17 tot en met 22

In 1919 werd het Bauhaus opgericht door Walter Gropius. Het was een nieuwe opleiding voor kunstenaars, vormgevers en architecten. In een manifest riep Gropius kunstenaars op om niet langer "kunst te maken", maar zich te wijden aan "het samen bouwen en ontwerpen van het dagelijks leven". Om aan een breed publiek duidelijk te maken waar de opleiding voor stond, werd in 1923 een grote tentoonstelling georganiseerd met Bauhausontwerpen.

Er werd ook architectuur tentoongesteld. De schilder Georg Muche, zelf docent aan het Bauhaus, ontwierp de eengezinswoning Haus am Horn. Je ziet het huis op afbeelding 17. Op afbeelding 18 zie je een deel van de kinderkamer.

Bekijk afbeelding 17 en 18.

Het huis, waarvan de kamers waren ingericht met Bauhausontwerpen, werd gepresenteerd als een 'modelwoning'.

- 1p **27** Leg uit waarom het ontwerpen van een volledig ingerichte eengezinswoning past bij de visie van Gropius.

Bekijk afbeelding 19.

Op afbeelding 19 zie je de wieg die Peter Keler ontwierp voor de kinderkamer van Haus am Horn. De wieg is gemaakt van hout, ijzer en vlechtwerk, en is een voorbeeld van modernistische vormgeving.

- 2p **28** Noem twee kenmerken van het modernisme die je herkent in de wieg.

Gropius zag het als een uitdaging om goed vormgegeven producten uiteindelijk industrieel te kunnen vervaardigen. Zijn doel was om meubelen zo te ontwerpen dat ze vrij eenvoudig in grote oplagen konden worden geproduceerd.

De wieg op afbeelding 19 is gemaakt in de houtwerkplaats van Bauhaus. Toch lijkt Keler in zijn ontwerp al rekening te hebben gehouden met de mogelijkheid om het ontwerp machinaal te kunnen produceren.

- 2p **29** Geef twee aspecten van het ontwerp op afbeelding 19 die wijzen op de mogelijkheid om het machinaal te kunnen produceren.

figuur 6

Op figuur 6 zie je een foto van een werkbespreking met studenten van de vooropleiding (Vorkurs) van het Bauhaus. In deze lessen stond het ontwikkelen van materiaal-, kleur- en vormgevoel centraal.

Bauhaus-student Alma Buscher ontwierp voor de kinderkamer van Haus am Horn een 'bouwspel'. Je ziet dit spel op afbeelding 20. Zij wilde met dit spel vormonderzoek en creativiteit bij kinderen bevorderen.

Afbeelding 20 en bekijk figuur 6.

Je kunt stellen dat Buscher met haar 'bouwspel' kinderen uitdaagt om vorm- en kleuronderzoek te doen op een manier waarop de Bauhaus-studenten dit zelf ook deden.

1p 30 Geef met een voorbeeld uit het spel op afbeelding 20 een argument voor deze stelling.

Ook vormgevers van nu zijn voortdurend op zoek naar nieuwe vormen en materialen. Ze houden zich vaak bezig met vraagstukken als: hoe kun je duurzame producten maken?

Vormgever Eric Klarenbeek heeft onderzoek gedaan naar een schimmel: mycelium. Mycelium is het netwerk van draden dat zorgt voor de groei van paddenstoelen. De schimmel fungeert als een natuurlijke lijm die vezels groenafval (biomassa) met elkaar verbindt.

Op afbeelding 21 zie je hoe je met behulp van een schimmel een lampenkap kunt maken. De biomassa wordt eerst 'geactiveerd' door hem nat te maken en te vermengen met het mycelium. Daarna wordt dit mengsel aangebracht in een mal. De schimmelgroei die zo ontstaat, wordt tot stilstand gebracht door het product te laten drogen. De vorm wordt dan hard.

Bekijk afbeelding 21.

Schimmels associeer je niet direct met een designproduct.

- 1p 31 Leg uit waarom een vormgever dit toch interessant materiaal vindt voor designonderzoek.

Klarenbeeks onderzoek leidde tot de oprichting van het label Krown-design, dat producten op basis van schimmels op de markt brengt, zoals geluidspanelen en verpakkingsmaterialen. Daarnaast biedt het label onder de noemer Grow-It-Yourself (GIY) online enkele 'groei-het-zelf-pakketten' aan. Zo ook voor de bureaulamp die je ziet op afbeelding 22.

Elk GIY-pakket bevat alle benodigde schimmels, materialen en een handleiding om bijvoorbeeld een bureaulamp, een bloempot of verpakkingsmateriaal te maken.

- 1p 32 Leg uit op welke manier een GIY-pakket bijdraagt aan 'beter leven', in de zin van 'duurzamer leven'.

Werk van Eric Klarenbeek was in 2017 te zien op de tentoonstelling *Change the system* (Verander het systeem) in museum Boijmans van Beuningen in Rotterdam. Hier waren werken of liever ideeën van de nieuwste generatie Nederlandse ontwerpers te zien.

Samensteller van de tentoonstelling, Annemartine van Kesteren, stelt dat "het design [van deze nieuwe generatie ontwerpers] inspireert, de verbeelding in gang zet en met nieuwe oplossingen kan komen".

Ditzelfde gold in feite ook voor de Bauhaus-tentoonstelling in 1923.

Toch verschilt de huidige visie op 'het leven vormgeven', zoals getoond in Rotterdam, op een bepaald punt sterk van die van de Bauhaus-ontwerpers ten tijde van de tentoonstelling in 1923.

2p **33** Beschrijf dit belangrijke verschil in visie tussen de Bauhaus-ontwerpers en de jongste generatie ontwerpers als het gaat om 'het leven vormgeven'.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.